

Культурологічна складова змісту дошкільної освіти: ретроспектива і сучасність

¹ *Чередніченко Світлана Володимирівна, викладач, Київський університет імені Бориса Грінченка*

Анотація. У статті проаналізовано різні елементи культурологічної складової змісту дошкільної освіти у наукових працях (середина ХХ – початок ХХІ століття) та висвітлюється проблема формування у дошкільників особистісної культури в сучасних умовах розвитку суспільства.

Ключові слова: культурологічна складова змісту дошкільної освіти, культура поведінки, культура спілкування, культура праці, національна культура.

Постановка проблеми. Модернізація змісту дошкільної освіти є важливим чинником розвитку системи освіти в цілому. На сучасному етапі розвиток змісту дошкільної освіти передбачає її відповідність сучасним досягненням науки і культури. Дошкільна освіта як цілісний процес, спрямований на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку. В сучасних умовах розвитку суспільства особливого значення набу-

ває проблема формування у дошкільників особистісної культури.

Аналіз останніх досліджень. Окремі елементи культурологічної складової змісту дошкільної освіти, на сучасному етапі висвітлені у працях Г. Беленької (елементи культури праці); І. Газіної, В. Лаппо, Л. Редькіної (виховання дітей засобами етнокультури); С. Садовенко, М. Роганової (формування у дітей естетичної культури засобами мистецтв); О. Батухтіної (формування

національної культури засобами народної іграшки); тощо.

Метою статті є аналіз наукових напрацювань у розробці елементів культурологічної складової змісту дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Вивчення історико-педагогічних праць дозволило констатувати, що цілісний та системний аналіз історіографії зазначеної проблеми був здійснений лише у контексті дотичних до проблеми досліджень. Спробуємо узагальнити історіографічні надбаня вирішення даної проблеми (Розвиток культурологічної складової у змісті дошкільної освіти (середина ХХ – початок ХХІ століття) відповідно елементам культурологічної складової.

У працях Л. Островської (1975), В. Білоусової (1986), С. Петеріної (1988), М. Федорової (2005) розкрито різні підходи до змісту культури поведінки дітей дошкільного віку. Л. Островська зазначає, що в основі культури поведінки лежить моральне почуття – повага до людини, до законів людського суспільства. На думку автора, у дітей дошкільного віку потрібно виховувати такі звички й навички культури поведінки:

– Повага до людей, уміння зважати на їх думку.

– Культуру спілкування – товариськість, ввічливість, уважність, стриманість, уміння поводитись в громадських місцях.

– Зовнішні форми культури поведінки, що виражаються в міміці, жестах.

– Культуру мови.

– Культуру діяльності.

– Уміння дітей доцільно організувати свій вільний час тощо.

Також автор наголошує на немало важливому аспекті культури поведінки – спілкуванню хлопчиків та дівчаток [8, с.6-7].

В. Білоусова (1986) в зміст культури поведінки дитини включає культуру спілкування, культуру взаємин (ввічливість, уважність, тактовність, делікатність тощо), культуру поведінки у колективі, культуру взаємин у праці, культуру мовлення, культуру зовнішнього вигляду [3, с. 16-18].

В працях С. Петеріної (1988), складовими компонентами культури поведінки визначено: культуру діяльності (поведінка на заняттях, в іграх, під час виконання трудових доручень), культура спілкування (дотримання правил спілкування з дорослими та однолітками оснований на повазі та доброзичливості з використанням відповідного словникового запасу та форм звертання), культурно-гігієнічні навички (охайність, дотримання чистоти обличчя, тіла, зачіски, одягу) [9, с. 6-7].

На сучасному етапі розвитку культурологічної складової змісту дошкільної освіти змістова структура культури поведінки висвітлена в працях М. Федорової. Дослідниця зазначає, що формування культури поведінки дітей 6-7 років життя відбувається в умовах поступового розширення соціального середовища та визначає емоційний, когнітивний, мотиваційно-ціннісний, практичний компоненти, які виконують гностичну, оцінно-регулятивну, спонукальну та діяльнісну функції [11].

Культурі спілкуванню присвячено праці Л. Лідак (1982), де розкриті оригінальні методи та прийоми організації ігрової діяльності, направлені на формування культури спілкування у дошкільників; О. Яницької (1983), в роботі дослідниця виділяє ввічливість, як важливу складову культури спілкування дошкільників і наголошує на плідній співпраці дошкільного закладу та родини для досягнення позитивних результатів.

Певним внеском у дослідження культури спілкування як складової мовленнєвого розвитку дітей є праці академіка А. Богуш. Автор наголошує, що метою опанування рідною мовою в дошкільному закладі є засвоєння літературних норм, культури мовлення і культури спілкування, а складниками культури мовленнєвого спілкування є культура мовлення, виразність мовлення і мовленнєвий етикет.

Г. Беленька (1994) розглядаючи питання дитячої праці наголошувала, що виховання елементів культури праці у дітей дошкільного віку забезпечується шляхом засвоєння дітьми знань про значення культури праці, поетапне оволодіння елементарними практичними діями з основ культури трудової діяльності. Автор розглядала самостійність як один із елементів культури праці та наголошувала, що дитина яка не виявляє ініціативності та самостійності на зможе в майбутньому стати творчою особистістю [2].

Значний інтерес для нашого дослідження становлять праці де розкрито елементи національної культури, зокрема наукові розвідки О. Батухтіної (1999). В наукових працях дослідницею висвітлено роль та можливості використання української народної іграшки для успішної реалізації національного виховання в дошкільному закладі [1]. І. Газіна (2008) зазначає, що з метою формування першооснов національної самосвідомості, як елементу національної культури, слід максимально використовувати весь потенціал українського музичного фольклору в усіх доступних для дітей дошкільного віку формах та проявах (пісня, танець, народні ігри, гра на дитячих музичних інструментах). Поряд зі специфічними дитячими піснями (колискові, забавлянки, потішки) мають бути присутні й пісні для дорослих,

проте, які є зрозумілими дітям (історичні, козацькі, гайдамацькі тощо). С. Садовенко наголошує на важливості виховання дітей дошкільного віку на матеріалі українського фольклору який позитивно впливає на розвиток емоційно-ціннісного ставлення як до вітчизняної культури так і до національних культур інших народів. Автор зазначає, що український дитячий музичний фольклор позитивно впливає на розвиток відчуття відповідальності у дітей за збереження культурної спадщини шляхом вивчення та використання українського національного музичного здобутку як на заняттях так і у повсякденному житті. При цьому, велике значення надається музично-ігрової діяльності дошкільнят.

В наукових дослідженнях Л. Кадирової (2008), З. Мустафаєвої (2001), Л. Редькіної (1996) звертається увага на важливість формування у дітей дошкільного віку елементів національної культури засобами народних традицій. Науковці стверджують, що діти дошкільного віку мають виховуватись на ідеях національної філософії, традиціях, звичаях, обрядах, культурно-історичному досвіді свого народу. Немало важливим аспектом у формуванні національної культури, на думку З. Мустафаєвої, є сімейне виховання. Дослідниця виділяє важливі засоби етнопедагогіки значимі в сімейному вихованні дітей дошкільного віку: мова, традиції, фольклор, декоративно-прикладне мистецтво, система цінностей та ціннісних орієнтацій сім'ї тощо. В. Лаппо (2008) наголошує на доцільності активного залучення елементів етнокультури в якості засобів формування ціннісного ставлення до рідного краю. Виділяє структурні компоненти сформованості ціннісного ставлення до рідного краю (когнітивний як опанування уявленнями й знаннями про основні аспекти етнокультури; емоційний як позитивне ставлення до змісту і проявів етнокультурного феномену; діяльнісний як відображення культурної самобутності етносу у різних видах діяльності) та зазначає, що виокремлення структурних компонентів об'єктивно зумовило активізацію педагогічного впливу на інтелектуальну, чуттєву та практичну сфери життєдіяльності дітей 5–6 річного віку.

Цікаве, на наш погляд, дослідження емоційної культури Л. Груші. Автор зауважує, що емоційна культура є важливим елементом духовної культури, оскільки вивчаючи закономірності емоційного розвитку дитини, одночасно розвиваються і механізми її розвитку в цілому. Дослідниця наголошує на важливості емоційної культури дитини як частину духовної культури і визначає в її структурі інтелектуальний (знання дитини про емоційний стан людини, про загальноприйняті правила і норми емоційної поведінки

тощо), емоційно-ціннісний (включає здатність дитини бути сприйнятливим до зовнішніх впливів; адекватно емоційно відгукуватися, використовуючи жести, міміку, рухи, пози інтонацію мовлення; визнавати значущою оцінку емоційної поведінки), поведінковий (використовувати знання про емоційну сферу при спілкуванні з оточуючими, емоційно та адекватно поводити себе) компоненти [4].

Ряд науковців пропонують використання деяких видів ігор для розвитку різних елементів культурологічної складової змісту дошкільної освіти. Так, О. Зарічна розглядає розвиток емпатійної культури у дітей як педагогічний аспект актуальності даної проблеми та наголошує на використанні інтерактивної гри як методу виховання. Яка завдяки своїй природовідповідності та емоційній привабливості може використовуватись не менш ефективно, ніж дидактична гра в процесі навчання, при цьому емоції і створені та усвідомлені у ході інтерактивної гри тривалі структури поведінки піддаються вивченню та тренуванню так само, як і дидактичні навички та навчальний матеріал [5].

Н.Захарова наголошує на важливості та цінності гри у житті суспільства, окремої особистості, культури взагалі та доцільності використання гри як засобу соціально-емоційного розвитку та позитивної соціальної адаптації дітей [6].

Ігрову діяльність як важливу складову дитячої субкультури розглядає В. Любашина та наголошує на використанні творчих ігор як засобу діалогічного мовлення дітей дошкільного віку. Дитяча особистість розвивається в ігровій діяльності, що є найдоступнішою для дитини, оскільки більш за все відповідає її психічним і фізичним особливостям. В ігрових діях розвивається мовлення дошкільника його почуття і сприймання, збагачується емоційна сфера, опановується вся система людських стосунків [7].

О. Терещенко наголошує, що важливою умовою для розвитку творчості дошкільника в образотворчій діяльності є збагачення образно-асоціативного мислення, уяви, фантазії, розкриття внутрішнього «Я», позитивний фон, який допоможе зробити процес творення, народження неповторного, оригінального художнього продукту невимушеним, а визначається як явище художньої культури [10].

Отже, питання щодо розвитку культурологічної складової у змісті дошкільної освіти є актуальним та важливим у сьогоденні. Різні елементи культурологічної складової, які досліджувалися науковцями в різні періоди, безпосередньо впливають на розвиток особистісної культури дошкільників.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективними напрямками подальшого дослідження вбачаємо у більш дета-

льному вивченні окремих елементів культурологічної складової змісту дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батухтіна О.Г. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки : Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Батухтіна Ольга Геннадіївна; Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1999. – 232 л.
2. Беленька Г.В. Зростання дошкільника в праці / Г.В. Беленька. – К.: Шк. світ, 2010. – 112 с.
3. Білоусова В.О. Виховання культури поведінки учнів / В.О. Білоусова – К.: Рад. школа, 1986. – 160с
4. Груша Л.О. Емоційна культура: змістова характеристика та вікова динаміка / Л.О. Груша // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Вип. 9. – Київ. – 2006. – 440с. – С. 105 – 109.
5. Зарічна О.В. «Інтерактивна гра як спосіб впровадження ідей співробітництва в структуру міжособистісних взаємин у дитячому колективі» О.В. Зарічна / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Вип. 8. – Кн. 2. – Київ. – 2005. – 392с. – С. 147 – 151
6. Захарова Н.М. «Гра як засіб соціальної адаптації дітей» Н.М.Захарова / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Вип. 8. – Кн. 2. – Київ. – 2005. – 392с. – С. 152 – 155
7. Любашина В.В. Творчі ігри як засіб розвитку діалогічного мовлення дітей дошкільного віку / В.В. Любашина // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб. статей: Вип.10. Ч.2. – Ялта: РВВ РВНЗ КГУ, 2006. – 296с. – С. 17-23
8. Островська Л.Ф. Виховання культури поведінки дошкільників / Л.Ф. Островська Київ. Видавництво «Радянська школа». 1975. – 120 с.
9. Петерина С.В. Воспитание культуры поведения у детей дошкольного возраста / С. В. Петерина – М.: Просвещение, 1986. – 96 с.
10. Терещенко О.П. «Розвиток творчості дошкільників в образотворчій художній діяльності» О.П. Терещенко /Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – Вип. 9.– Київ. – 2006. – 440с. – С. 278 – 284
11. Федорова М.В. Виховання культури поведінки у дітей 6-7 років життя (в умовах НВК «школа – дитячий садок»): Автореф. дис... канд.пед.наук. – К., 2005. – 21с.

Cherednichenko S.V. Cultural component content of preschool education: retrospective and present

Abstract. In the article, author analyzed the various elements of cultural component content of preschool education in scientific studies (mid XX - beginning of XXI century), and highlights the problem of the personal culture in preschool children in today's development society. Different approaches to the content of culture behavior of preschool children exposed in the works of L. Ostrovsky (1975), V. Belousova (1986), S. Peterinoyi (1988), M. Fedorov (2005). Communication culture dedicated to working L. Lidak (1982), A. Yanytska (1983). Ukrainian folk toys for the successful implementation of national education. Effect of Ukrainian folk music at parenting preschool series in the works of I. Gazin and S. Sadovenko. In research Kadyrova L. (2008), S. Mustafayeva (2001), L. Redkin (1996) draws attention to the importance of the pre-school children elements of national culture means traditions. Lappo V. (2008) stresses the involvement of elements appropriate etnokultry as a means of forming valuable attitude to his native land. The research L. Grushi emotional culture is seen as an important element of spiritual culture. Some researchers suggest the use of some types of games for different elements of cultural content preschool education. N. Zaharova stresses the importance and value of play in society, the individual, culture in general, and the feasibility of using games as a means of social and emotional development and positive social adaptation of children. Fun activities as an important part of children's subculture considers W. Lyubashyna and emphasizes the creative use games as a means of dialogue speech of preschool children.

Keywords: cultural content of early childhood education constituent, culture of conduct, culture of communication, work culture, national culture

Чередниченко С.В. Культурологическая составляющая содержания дошкольного образования: ретроспектива и современность

Аннотация: В статье проанализированы различные элементы культурологической составляющей содержания дошкольного образования в научных трудах (середина XX - начало XXI века) и освещается проблема формирования у дошкольников личностной культуры в современных условиях развития общества.

Ключевые слова: культурологическая составляющая содержания дошкольного образования, культура поведения, культура общения, культура труда, национальная культура.